

GERMİYANLI YETİMİ VE İBRET-NÂMESİ¹

Mahmut KAPLAN- Şirvan KALSIN*

ÖZET

Bu çalışmada Germiyanlı Yetimî tarafından yazılan *İbret-nâme* adlı öğüt manzumesi incelenmiştir. İncelemede İbret-nâme'nin transkripsiyonu ve günümüz Türkçesine aktarımı yapılmış; Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri gösteren metin, dil açısından da değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonuna metinde geçen kelimelerin dizini eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yetimî, İbret-nâme, nasihat-nâme, Eski Anadolu Türkçesi

GERMİYANLI YETİMİ AND HIS İBRET-NÂME

ABSTRACT

In this study, the poem called Ibret-name has been examined by Germiyanlı Yetimi while examining Ibret-name, it has been transferred into modern Turkish; the text which shows Old Anatolian Turkish language characteristics has been evaluated through language. The words which were shown in the text added to the index.

Key Words: Yetimî, Ibret-nâme, advise letter, Old Anatolian Turkish

¹ Bu makalede dilbilgisi incelemesi ve dizin Yrd. Doç.Dr. Şirvan Kalsın tarafından yazılmıştır.

* Celal Bayar Üniversitesi Öğretim Üyesi (mahmutkaplan53@hotmail.com) - Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Öğretim Üyesi (sirvank@hotmail.com)

1. Yetimî'nin Hayatı ve Eserleri:

İbret-nâme yazarı Germiyanlı Yetimî hakkında kaynaklarda yeterli bilgiye ulaşmak mümkün olmadı. Şair hakkında Tuhfe-i Nâili'de kısaca, şairin Germiyanlı olduğu ve Seyyidgazi Dergahı dervişlerinden olduğu bilgisi verilerek, Hasan Çelebi ve Âşık Çelebi tezkirelerinde şair hakkında malumat bulunduğu kaydedilmiştir. Hasan Çelebi, "Vilâyet-i Germiyan'dan Seydi Gâzi Hânkâhında olan budalânuñ yetîmi ve hânkâh-ı cihanda ser ü pâ bürehne yürüyen abdâllaruñ bî-havf u bîmi idi. Tab'înuñ bu fende iktidârı îrâd olinan kelîmât-ı âb-dârından rûşen ü âşikâr ve zâhir ü be-dîdârdur. Bu şîr anuñdur:

Gün yüzüñ görmek diler mehtâb turmaz çigzinür

Îhâk-i pâyuñ öpmek ister âb turmaz çigzinür

Şeb-çerâg-ı hüsnüñe pervâne olmuşdur kamu

Şevkûñ-ile mihr-i âlem-tâb turmaz çigzinür

Pâs-bânuñdur meger seyyâreler eflâkde

Giceler tâ şübhâ dek bî- hâb turmaz çigzinür

Mâcerâ-yı eşk-içün derd-i derûnum dökmege

Cûy-ı eşkümden yaña dülâb turmaz çigzinür

Ey Yetîmî gözüñ aç cân murgîn itdürdüñ şikâr

İşbu çerh olmuş per-i "ukâb turmaz çigzinür

(Çelebi, 1989:1076-1077)

Âşık Çelebi'de ise şu bilgiler vardır: "Anatoli'dan livâ-ı Germiyândan Seydî Gâzî hânekhâhından olan zümre-i abdâlân ve ser ü pâ bürehne yürür dîvânegândan idi. Haqqâ bu ebyâti kem vâki' olmamışdır. Gazel" (1969: yk 95a) diyerek Hasan Çelebi'yle aynı bilgiyi verir ve yukarıdaki gazeli örnek olark kaydeder. Her iki kaynak da şairin Germiyanlı ve Seydî Gâzî dergâhi mensuplarından olduğunu söyleyip şiirlerini beğendiklerini ifadeden öte bir bilgi vermemiştir. Bunun dışındaki kaynaklarda bir bilgiye rastlayamadık.

Şairin gerek *İbret-nâmesi* gerekse eldeki tek şiir olan yukarıda metni verilen gazel, onun nazîmda başarılı olduğu hususunda bir fikir vermektedir.. Her iki manzumeden şairin aruzu kullanmada

başarılı olduğu, akıcı bir uslubu bulunduğuna hükm etmek mümkündür.

Yetimî'nin metnini sunduğumuz *İbret-nâme*'si 99 beyit olup esas itibariyle bir ögüt manzumesidir.

2. Ibret-nâme'nin Muhtevası:

Tak kafiye esasına dayalı bir ögüt manzumesi olan *İbret-nâme*, râbita-i mevt ekseninde insanları uyarmak, ölümü hatırlatarak iyi ve güzel işler işlemeye yöneltmek amacıyla kaleme alınmıştır. Yetimî söyle, gel, Allah'ın rızasını kazan ve Peygamber'in sünnetine uy, çağrısıyla başlar; dünyamın faniliğini hatırlatarak kendi başından geçmiş gibi şu öyküyü anlatır: Ben bu dünyaya aldandım, bağ bostan düzgün, zengin oldum, beni bir yere yönetici yaptılar. Sonra bir gün rahatsızlandım, yatağa düştüm. Çoluk çocuk çevreme ağlaşarak toplandılar. Sonra öldüm. Yıkayıcı geldi, beni yıkadı, kefenledi ve namazımı kılıp mezarlığa götürdüler. Gömündüm, kalabalık dağıldı. Sorgu melekleri gelip bana kabir sorularını sordular. Bütün yaptıklarımı bir bir hatırlatıp işleyip işlememiği bana teyit ettirdiler. Kurtuluş yoktu, çünkü her organım yaptıklarını kendisi söylüyor. Sonunda iyiliklerim kötülüklerden fazla olduğu için kurtuldum.

Şair bu hikâyeyi anlattıktan sonra insanlara kissadan çıkarılması gereken hisseyi anlatarak iyilik yapmayı, ibadetlere devam etmemi tavsiye ederken yazana, okuyana ve dinleyene hair dua ile manzumeyi bitirir. Manzume, tarikatta rabita-i mevt denilen tasavvufî tefekkürün bir ifadesidir. Sâlik, rabita-i mevt yoluyla nefsin olumsuz eylemlerden alıkor, günahlardan sakınarak Allah rızasına ulaşmağa çalışır.

3. Ibret-nâme'nin Dil Özellikleri

Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılmış olan *İbret-nâme*, dönemin özelliklerini büyük ölçüde taşımaktadır. Yer yer yazımından kaynaklı ikili kullanımlar ve bazı arkaik yapılar görülmüşür ancak bunlar oldukça sınırlıdır.

“EAT’de XIII. Yüzyıldan başlayarak, yazım özellikleri belli kalıplara doğru gitmiştir. Başlangıçta daha çok hareke kullanılmış daha sonra eklerde ve köklerde belirli kalıplar ortaya çıkmıştır. Manzum yapıtlarda kalıplasma biraz daha geç gerçekleşmiş, Türkçe sözcüklerde imalenin bolca kullanılması ve bunun yazı ile yakın ilgisi kalıplasma geciktirmiştir. Ancak XVI. yüzyılda Arapça ve Farsça sözcüklerin büyük ölçüde kullanılması ve imalenin çok aza inmesiyle düz yazida kalıplasa yazım, manzumelerde de kullanılır olmuştur.”

(Canpolat, 1995:250). XVI. yüzyılda yazılmış olan İbret-nâme'de de bu kalıplasma görülmektedir.

Eserin ses ve şekil bilgisi özellikleri aşağıdaki gibidir.

3.1. Ses Özellikleri

3.1.1. Ünlü Uyumları:

İbret-nâme'de damak uyumuna Türkçe sözcüklerde uyulmuştur. *Begenmezdiim* (11); *yiyem* (11); *sanmayubanı* (9).

Bilindiği gibi Eski Anadolu Türkçesi döneminde bazı eklerin tek biçimli olmasından dolayı kurallı bir dudak uyumundan sözedilemez. İbret-nâme'de de bu durum EAT karakteristiğindedir:

Sürüyübeni (44); *ölicek* (39); *yuyıcı* (41); *yumurladı* (46); *tutuldı* (79).

e~i

Metnimizde bazı kelimelerin hem i'li hem de e'li yazımları tanıklanmaktadır:

didiler (79); *dediler* (80); *didüm* (80); *didüm* (75) *dedüm* (81).

3.1.2. Ünsüz Uyumu

EAT'de bazı eklerin eşbiçimcil olmamasından dolayı İbret-nâme'de de döneme paralel olarak ünsüz uyumundan sözedilemez:

Unutulupdur (55); *okuduğda* (71).

3.1.3. Ötümlüleşme

t->d-

tök->dök- (98); *titrəş->ditrəş-* (16); Bazı örneklerde t korunmaktadır: *tudağ* (18); *tagıl-* (71); *turuben* (66); *tur-* (65); *tutul-* (79).

-t->-d-

-d->-d

Metnimizde son seste böyle bir ötümlüleşmenin aksine korunan örnekler tanıklanmıştır: *dört* (44); *gözet-* (19)

k->g-

gel (1); *göñül* (4); *gör-* (21); *getür-* (18); *gözet-* (19).

-k->-ğ-

yarlıgar(49); *kıldığu*(69); *kulagum*(34).

3.1.4. Süreklideşme**b->v-**

ber->*vir*- (34); *bar*->*var*- (65)

ɸ>y

aðak>*ayak*(30); *ıduku*>*uyku*(92); *kadþgu*>*kaygu*(26)

3.1.5. Yutulma**-b>-v>Ø**

sub>*suv*>*su*(50)

-g>Ø

kamug>*kamu*(28)

-g->Ø

edgü>*eyü*(10)

3.2. Şekil Bilgisi**3.2.1. İsim Çekim Ekleri****3.2.1. İlgi durumu**

EAT'de ilgi durumu eki ünsüzle biten kelimelerden sonra *+Uñ*; ünlü ile biten kelimelerden sonra ise *+nUñ* biçimindedir.(Timurtaş, 2005:85) Ekin ünlüsü dudak uyumuna uymaz her zaman dar-yuvarlaktır. Metnimizde de ilgi durumu *+Uñ* ve *+nUñ* ile karşılaşmıştır ancak birkaç örnekte ekin ünlüsün düz-dar (*+niñ*; *+iñ*) biçiminde olduğu tespit edilmiştir.

dünyâniñ yalanı(5); *resulîñ sünneti*(3).

3.2.2. Belirtme durumu

Timurtaş EAT'de kullanılan belirtme durum eklerini $+I/(y)I$; $+n$ (3. kişi iyelik eklerinden sonra); $+n-I$ (3. kişi iyelik ekinden sonra –n- yardımcı sesi alan +I eki) olarak vermiştir. (2005:87)

Gülsevin ise dönemin belirtme durum eklerini $+I$; $+nI$ ve \emptyset olarak vermektedir. Bunlardan $(y)I$ 'nın EAT'nin karakteristiği olduğunu; Eski Türkçe döneminde yalnızca zamirlere daha sonraki dönemlerde isimlere de gelmeye başlayan $+nI$ ekinin ise EAT'nin ilk eserlerinden bazılarında ve sınırlı olarak kullanıldığını bu sebeple karakteristik olmadığını söylemektedir. (1997:34). Belirtme durum olarak değerlendirilen $+n$ 'nin ise 3. kişi iyelik ekinin parçası olduğu kanısındadır. Bu durumu da şöyle ifade etmektedir: "1. kişi $+um$; 2. kişi- $uñ$ eki gibi 3. kişi de de $+m$ eki vardır; ve tipki $+um$, $+uñ$ eklerinden sonra nasıl kullanılmamış bir belirtme hali fonksiyonu bulunuyorsa, 3. kişi $+m$ eki üzerinde de kullanılmamış bir belirtme hali vardır. İşte söz konusu "+ \emptyset belirtme hali" ekidir." (1997:15). Ek için verdiği örneklerden bazıları şunlardır:

Dôst oldur ki seni anuñ gibi söz söylemeye komaya (Mrzb. 15b.8);

Yine ma'refet tañriyi bilmek bolur ve tevhîd tañriyi birlemek bolur (Behc.11:6,13) (Gülsevin, 1997:31-33).

Aydur fîda kıldım hüseyin için cânumnu (Behc.1:111,29).

Gülsevin (1997:34) aşağıdaki kullanımları eksiz belirtme durumu olarak değerlendirmektedir:

Haç ta'ala bunlaruñ dükel yazuğın bağışlar (Behc.2:49-B,13);

Rûzigâruñ acısın datlusın datdum (Mrzb.7a-11).

İbret-nâme'de yaygın kullanım $+I$ yönündedir. Gülsevin'in eksiz belirtme durumu olarak değerlendirdiği $+n$ 'li biçimlerin de sık kullanıldığı görülmektedir.

Umarsaç Haç te^cäladan *cînâni* (3)

İdüp rencide ança *müselmâni* (8)

Ḳodum vârislere *evi dükâni* (48)

Ölü *yüzi* şovukdur kimse bakmaz

Gel imdi gör bu kez *şâçın* yolani (37)

Ķıvan sen çün *rîzâsin* gözle anuñ (2)

Ri^c âyet kıl Resûlin *sünnetini* (3)

Bilindiği üzere *āzād* sözcüğü ol- yardımcı filiyle kullanıldığından nesne almaz ancak kıl- yardımcı filiyle kullanıldığından nesne alır.

Hele ḥayrüm ziyāde geldi şerden

Bi-ḥamdillāh ki *āzād oldum* anı (83) beyitinde “*āzād oldum*” kullanımında “ol” zamirinin ayrılma durumu ile kullanılması beklenirken “ani” biçiminde belirtme durumu ile kullanılmıştır.

3.2.3. Yönelme durumu

EAT’de yönelme durumu eki *+A*’dır. Ünlü ile biten bir kelimeye geldiği zaman araya *-y-* yardımcı sesi gelmektedir. İbret-nâme’de de yönelme durum *+A* ile karşılaşmaktadır. Ecel *ķaygusına* düşdüm ne diyem (26)

Şeff^c eyle *bize* ol mihibānı (96)

Birkaç örnekte yönelme durumu eki *+A* bulunma durumu işleviyle kullanılmıştır.

Büräzer bu *cihana* kimse ḫalmaz (63)

3.2.4. Bulunma durumu

+dA biçimindedir. Bir örnekte yönelme işleviyle tanımlanmıştır.

Muṣallāda getüren ḫodı bir dem (65).

3.2.5. Ayrılma durum

Metnimizde EAT döneminin özelliği olarak ayrılma durum ifadesi her zaman *+dAn* eki ile sağlanmıştır.

Saīd ol *ķıssamızdan* ḥişsedār ol (92)

Hele ḥayrüm ziyāde geldi *serden* (83).

3.2.6. Fiil Çekimi

Fiil çekimde EAT’den herhangi bir farklılık göstermez. Haber ve dilek kiplerinin çekiminde, fiilimsilerin ve fiil türetme eklerinin kullanımında EAT karakteristiğindedir.

4. Sonuç

Karakteristik bir Eski Anadolu Türkçesi metni olan *İbret-nâme* akıcı bir üslûp ile kaleme alınmıştır. Şairin vezni kolay bir biçimde kullanma başarısını göstererek; manzumesini didaktik kuruluktan kurtardığı etkili bir anlatım yolu yakaladığını söyleyebiliriz.

5. Metin

HAZĀ DĀSTĀN-I İBRET-NĀME²

Me fā ՚i lün/ me fā ՚i lün/ fe ՚ü lün

Bismi’llahi’r-rahmani’r-rahîm

Günümüz Türkçesi ile:

- 1b.1.** Gel imdi kıl taleb şâh-ı cihanı
Ki ya’ñi Hâlik-ı ins-ile câni
2. Kîvan sen çün rızâsin gözle anuñ
Budur emri Hudâ-yı lâ-mekânuñ
3. Rî’âyet kıl Resûlîñ sünnetini
Umarsaň Haķ te’âlâdan cinâni
4. Göñül bağlama dünyâ-yı denîye
Bekâsuzdur bilürsin işbu fâni
5. Buña aldanma zinhâr ey birâzer
Ki çokdur kahbe dünyâniñ yalani
6. Buña uydum beni mağrûr kıldı
Düzedüm bunda bâg u bûstâni
7. Gâni oldum cihan milkinde beş gün
Ki hâkim itdiler bir yere beni
8. Kime ՚adl ü kimine cevr iderdüm
İdüp rencide ança müslimâni
9. Alurdum mâlini zulm-ile ՚alkuñ
Yir-idüm şoñunu şanmayubanı
10. Eyü ata binüp atlaş geyerdüm
Gezerdüm ben ser-â-ser gülsitâni
11. Begenmezdüm yiym degme tâ’âmi
Bu resme besler-idüm cism ü câni
2a.12. Ölüm añmaz-ıdum hergiz cihanda
Ebed ՚alam şanurdum câvidâni
13. Karanlık dünyaniñ nîk ü bedinden

Gel şimdi insanların ve cinlerin yaratıcısı
olan cihanın şahını iste.
Sen kîvan, onun rızasını gözle; mekân-
dan münezzeb Tanrı’nın emri budur.
Yüce Allah’tan cennetleri umarsan
Peygamber’in sünnetine uy.
Alçak dünyaya gönül bağlama; bilirsın,
bu bu dünya fanidir, geçicidir.
Ey kardeş yalanı çok olan bu kahpe
dünyaya sakın aldanma.
Ben buna uydum, beni mağrur etti;
burada bağı bahçe kurdum.
Dünya mülkünde beş gün zengin oldum,
beni bir yere yönetici yaptılar.
Kimine adalet, kimine eziyet ederek
birçok müslümâni rencide ederdim.
Sonunu (ölümü) düşünmeden halkın
malını zorla alıp yerdim.
Atlas elbiseler giyip iyi ata binerek gül
bahçesini baştan başa gezerdim.
Değme yiyecekleri beğenmez, vücutumu
özenle beslerdim.
Bu dünyada ebedi kalacağımı sanır,
ölümü asla anmadım.
Karanlık dünyanın iyisinden kötüsünden

² *Hazâ Dâstân-i İbret-nâme*, Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, 588/8.

- İdüp oturmuş-idum bir zemānī
 14.Eşit imdi baña nā-gah ne oldu
 Erişdi çün kazā-yı nā-gehānī
 15.Beni dutdu isıtma başum ağır
 Komadı gezmege kudret yabanı
 16.Süñüküm ditreşüp beñzüm şarardı
 Kurutdu komadı cismümde kanı
 17.Beni şāhib-fırāş idüp yaturdı
 Ki düşdi cānuma ölüm nişānı
 18.Tudagum kurudu gāyet şusadum
 Getürdiler şarāb-ı ergavānı
 19.Gözetdüm dört yañā gördüm ḥalāyık
 Yığılmış üstüme pīr ü cevānı
 20.Nazar ķıldum yanumda bir melek var
 Kim añladum odur cānim alanı
 21.Ani gördükde ‘aklär zā’ıl oldu
 Bilimezven zemīn ü āsumānı
 22.Dilüm hiç söylemez oldu tutuldu
 İşaret birle ben çagirdum anı
 23.Didüm bi’llāhi diñle nite geldüñ
 Didi kabz̄ itmege rūh-ı revānı
 24.Didüm bir dem emān di baña lutf it
 Didi kimseye virmez[em] emānı
2b.25.Bakar gözüm velākin söylemez dil Gözüm bakar fakat, dilim söylemez
 Muhaqqāk oldu ölüm tercümānı
 26.Ecel kaygusına düsdüm ne diyem
 Getürdü hulküma alıma cāni
 27.Zen ü ferzend ü hem ķavm ü ķarābat
 Benüm çün ķamu iderler figānı
 28.Atam anam baş açup zār eyler
 Oğul kız ķamu iderler figānı
 29.Bu hālet geldi başa çār u nā-çār
 Meded didüm eşitmez kimse beni
 30.Ayagum geh çeküp geh uzaduram
 O halde añlaram gözüm yumanı
 31.Kim eydür öldi kim eydür diridür
 Görürler gögsüme el urubanı
 32.Uşaḥ oğullarum ağlaşdı cümle
 Görüp bu hālde ben nā-tüvānı
 33.Ḥalālum el urup yırtar yüzünü
 Dirīgā gitdi evüm pāsubānı
 34.Ķulagum işidür her ne ki derler
 Cevābin viremez lakin lisānı
 35.Nefes kesildi tenden gitdi cānim
 Henüz düzülmeli yol armaganı
- edinip bir zaman oturmuştum.
 Ansızın gelen ilahî emirle
 birdenbire bana ne olduğunu ișit:
 Beni tutan sıtmā, başımı ağırtıp yabani
 gezecek güç bırakmadı
 Kemiklerim titreşip benzim sarardı, (bu
 illet) cismimde kanımı kurutup tüketti.
 Canıma ölüm belirtisi düştü; beni yatağa
 üşürüp yatırdı,
 Dudağım kurudu çok susadım; bana
 erguvan renkli şarabı getirdiler.
 Baktım dört yanına yaşı
 genç hizmetçiler üstüme üşüşmüş.
 Baktım yanında bir melek var. Onun
 canımı alacağımı anladım.
 Önu görünce aklım başından gitti; yeri
 göğü fark edemez oldum.
 Dilim tutuldu, hiç konuşamaz oldu;
 işaretle onu çağırdım.
 Allah için söyle dedim: Niçin geldin
 Ruhunu almaya geldim dedi.
 Bir kez bana aman ver dedim. Hiç
 kimseye aman vermem dedi.
 Gözüm bakar fakat, dilim söylemez
 oldu; bu tam ölüm tercümənini oldu.
 Almak üzere canı girtlağıma getirdi; can
 korkusuna düştüm, ne diyeyim?
 Karım, çocuklarım yakınlarının hepsi
 benim için feryat ettiler.
 Babam, annem başını açıp ağlar;
 oğullarım, kızlarım feryat eder.
 Başıma bu hal geldi, çaresiz imdat
 dedim, kimse beni duymaz.
 Ayağımı bazan uzatıp bazan çekerim. Bu
 durumda gözümü kapatana anlarım.
 Görenler göğsüme el koyup kimi ölü,
 kimi diri der.
 Beni bu gücsüz halde gören
 çocuklarım, oğullarım ağlaştı.
 Eşim, eyvah evimin koruyucusu gitti
 diye elini yüzüne vurup yırtar.
 Kulağım her söyleneni iştir fakat, dilim
 cevabını veremez.
 Henüz yol armağanı hazırlanmadan nefes
 kesildi, tenden canım gitti.

- 36.Gözüm ağzum yumuldı bildüm öldüm
Haķıkat ol melek ayırdı cāni
- 37.Cisim kıldır döşek içinde mecrûh
Gel imdi gör bu kez saçın yolani
- 3a.**38.Yüzüm örterler aşla kimse görmez
Çıkar nide iverler hānedānı
- 39.Diri iken isterler-imış³
Kaçar imiş olicek düsitānı
- 40.Ölü yüzü şovukdûr kimse bakmaz
Unudurlar-imış tizcek öleni
- 41.Su ılındı yuyıcı geldi ol dem
Gelüp cem^c oldı hep halķuñ tuyanı
- 42.Hem iskât-ı şalât [u] şavm u īmân
İdüp her sā'il aldı dirhemâni
- 43.Taām eylediler ol hinde yindi
Segirdüp hizmete başlar tøyani
- 44.Yapışdilar döşege dört yañadan
Beni қaldurdılar sürüyübeni
- 45.Benüm ҳalvetde şoydilar geyesüm
Ne ‘aybum var-isa oldı ‘ayāni
- 46.Çıkarup râhmeti kodılar anda
Yumurladı yuyuci aldı anı
- 47.Bir akça ҳayr içün şarf itmez-iken
Kaparlar cāme ile cāmedâni
- 48.Ne kim mäl cem^c idüp oldı yaşadum
Kodum vârişlere evi dükâni
- 49.Heman ҳayr itdigi қalur gişije
Ki Tañrı yarlıgar ҳayr eyleyeni
- 50.Birisu şu қoyar ol bir beni yur
Ditirer ҳavf -ı Haķdan üstühâni
- Gözüm, ağzım yumuldu öldüğümü
anladım. Doğrusu o melek ruhu ayırdı.
- Cismim döşekte yaralı kaldı.
Gel şimdi bu kez saçını yolani gör.
Yüzümü örterler, asla kimse görmez;
hemen evi terkedip çıkar, giderler.
(Kişiyi) sağıken isterlermiş,
ölünce dostları kaçarmış.
Ölünün yüzü soğuktur, kimse bakmaz.
Öleni çabucak unuturlarmış.
Su ılındı, yuyucu geldi; halkın tüm
duyanları gelip toplandı.
Dilenciler de iskât-ı salat, oruç ve im
yapıp dirhemleri aldılar⁴.
Yemekler hazırlandı, yendi; yemeği
iyiyip doyan hizmete koşturdu.
Dört yandan döşege yapışıp beni
sürüyerek kaldırdılar.
elbiselerimi tenha bir yerde soydular; ne
aybım varsa ortaya çıktı.
Yıkayıcı o anda, kenara konulan
sadakayı toparlayıp aldı..
Hayır için bir akça harcamazken (şimdi)
elbiseyi, elbiseliği kaparlar.
Topladığım mal servet ne varsa
ev dükkânı hepsini varislere bıraktım.
Kişiye sadece yaptığı hayır, iyilik
kalır. Tanrı da hayır yapanı bağışlar.
Biri su koyar, öbürü beni yıkar; Tanrı
korkusundan kemikleri titrer.
- 3b.**51.Kefen şarup beni tabuta қoyup
Getürür nevbet ile yorulanı
- 52.Mü’ezzin bañ virür eydür şalâdur
Eşidür ҳas u ‘ām kimdir öleni
- 53.Kim öñümce kimi ardınca ağlar⁵
Eşidürem kim ise ağlayani
- 54.Niçe evler ҳarâb iden ölümdür
Kavışdurmaz ölüm hîc ayrılanı
- 55.Niçe sevgülüler⁶ unutulupdur
- Beni kefene sarıp tabuta koyarak
yorulan ile nöbetlese götürürler.
Müezzin bağıcip sala verir; herkes ölenin
kim olduğunu öğrenir.
Kimi önemde, kimi arkamdan ağlar. Ben
kimin ağladığını iştirim.
Nice evler harap eden ölüm, ayrılanları
bir daha kavuşturmaz.
Pek çok sevgilililerin adı şanı kalmamış,

³ Bu mîrsada vezin tutmuyor.

⁴ İskât-ı salât: Ölenin namaz borçlarından kurtulması için kılamadığı namazlar
karşılığında verilen para, sadaka.

⁵ Metinde “kimi” kelimesi vezin gereği “kim” olarak yazıldı.

⁶ Sevgülüler kelimesi vezin gereği sevgülüler biçiminde yazıldı.

- Gidüpür kalmayup ad-ile şanı
 56.Niçe ata vü ana eyleyüp āh
 Şanursın göklere çıktı du hānī
 57.Selâtinler zebundur mevt elinden
 Sarayından ayrdı niçe hānī
 58.Kanı benüm diyenler bu cihani
 Ayağ altında yaturlar nihānī
 59.Kanı Hürmüz kanı Hüsrev kanı Cem
 Unutduñuz mı Sāmi Kahramāni
 60.Kanı Kayşer gibi ḥanqā-yı devrān
 Zemīnūn ka'ri oldı āşıyānī
 61.Ya kanı evliyalar enbiyalar
 Risālet kişerinin kāmurānī
 62.Huşüşā mefhār-i ḥālem Muhammed
 Sehāb iken o sāhuñ sāyebānī
 63.Büräzer bu cihana kimse kalmañ
 Ölüm ne yaþı kor ne hod yamanı
4a.64.Beni götürdüler çün kabre tögrı
 Yürütdüler niçe soþak tolani
 65.Muþallāda getüren kodı bir dem
 İmām turdu ileri varibani
 66.Halâyık turuban şaf şaf uyuban
 Derildi bir yire pūr u şübānī
 67.İmām cehr-ile dir Allāhu ekber
 Uyup anuñ didügin dir kalani⁷
 68.Selām virüp du^{cā} kıldı cemā'at
 İlāhī yarlıga işbu fulānī
 69.Şalātum kıldığı demde getürüp
 Getürüp sinüme diňle beyānī
 70.Beni çün kodılar kabrum içine
 Türābila yumurlar üzübeni
 71.Oküdilar çü Yāsini müselsel
 Tağıldilar okuduðda Kurānī
 72.Belürdi bir şadā ol dem[de] nā-gāh⁸
 Gelür Münkür⁹ Nekirile revānī
 73.Yir iki yarlıur heybetlerinden
 Görürem esvedānı ezrekānī¹⁰
 74.Şorup Rabbümü dīnümü nebīmī
 Havale kıldı odlu bozdoganı
 75.Didüm Rabbumdur Allāh dīnüm İslām Dedim, Rabbim Allah, dinim islam,
 Muhammedür resülüm yok gümānī peyamberim şüphesiz Muhammed'dır.

⁷ Metinde "uyuban" kelimesi "vezin" gereği "uyup" biçiminde yazıldı.

⁸ Metinde "bilürdi" olan kelime "belürdi" olarak düzeltildi.

⁹ "Münker" metinde "Münkür" olarak harekelenmiştir.

¹⁰ Ezrekān kelimesi metinde "erzekān" biçiminde harekelenmiş.

- 76.Didiler söyle imdi her ne kıldıñ
Getürdiler öňüme yazılımı
- 4b.**77.Ne kim bu dünyada ḥayr ü şer itdüm
Kamu tertibile evvel ü şāñī
- 78.Çü gördüm sâbiķā ḥayr işlerumi
Hemān ikrāra geldüm rāyigāni
- 79.Dediler şerrüñi daḥı̄ di imdi
Tutuldu söylemez oldı̄ zebāñı
- 80.Dediler işbu şerr işi kim itdi
Didüm bilmem ben anı işleyeni
- 81.Dediler ger güvāh olsa ne dersin
Dedüm ḫanı getürün şahidāñı
- 82.Ayagum ellerüm itdi şehādet
Eşitdüm şahidāñ-i ādilāñı
- 83.Hele ḥayrum ziyāde geldi şerden
Bi-ḥamdiłlah ki ăzād oldum anı
84. Halas oldum kamu derd ü elemden
Bu resme қaldum anda şādumāñı
- 85.Cevābin çünkü ben virdim olaruñ
Baña ‘arż eylediler müjdegāñı¹¹
- 86.Olar kim virmeye Münkir cevābin
Cehennemdir bilüñ anuñ mekāni
87. Hudānuñ emridür hiç қılmaz ārām
Döger otlu topuzila zebāñı
- 88.Kalur dā’im ‘azāb içinde miskin
İllāhi kimseye gösterme anı
- 89.Elinde var-iken fevt itme furşat
Taşadduk kıl Hudā yolına nāñı
- 5a.**90. Kimesne hātırın yıkma cihanda
Ki Haķ sevmez bilürsin müziyāñı¹²
- 91.Namazıñ kıl oruç tut vir zekāti
Ki haccitmek gerek kādir olanı
- 92.Sa’id ol kışsamızdan hissedär ol
Gözüñ aç uyķudan özüñi tanı
- 93.Hevâya tābīc olup nefse uyma
Bula şanma zafer nefse uyanı
- 94.İllāhi umaruz göster cemālūñ
‘Ināyet eyle dime “len-terāñi”
- Şimdi ne yaptın söyle dediler: Bu
dünyada hayır şer ne yaptıysam sırasıyla
yazılı olarak öňüme getirdiler.
- Eski hayır işlerimi görünce hemen
kolayca ikrar ettim.
İşlediğin şerleri de söyle deyince
dilim tutuldu, söylemez oldu.
Bu şer işi kim işledi, dediler. Onu
işleyeni bilmem dedim.
Eğer tanık olsa ne dersin, dediler. Dedim
nerede, getirin şahitleri.
Ayağım ellerim şahitlik etti. Adil şahitleri
dinledim.
Hele iyiliğim şerden ağır geldi de
Allah'a şükür ki ondan kurtuldum.
O anda bütün dert ve elemlerimden
kurtularak çok sevindim.
Ben onların cevabını böylece verince
beni müjdelediler.
Münker'in cevabını veremeyenlerin yeri
bil ki cehennmdir.
Allah'ın emridir, zebani hiç durmadan
dinlenmeden ateşli topuzla döver.
Zavallı sürekli azap içinde kalır. Rabbim
onu kimseye gösterme.
Elinde fırsat varken kaçırma; Tanrı
yolunda sadaka ver.
Dünyada kimseňin hatırlını yıkmaya.
Bilirsın ki Allah zarar verenleri sevmez.
Namazını kıl, orucunu tut, zekâtını ver
gücü yetenin de hacctemesi gerek.
Gözünü aç, uykudan uyan, özünü tanı
kissamızdan hisse alıp mutlu ol.
Hevaya bağlanıp nefsine uyma.
Nefse uyanın zafer bulacağını sanma.
Allahım, cemalini görmeyi umarız;
Yardım et, len-terāñi deme.¹³

¹¹ Metinde “mezdegan” biçiminde yazılan kelime “müjdegan” olarak yazıldı.

¹² Metinde “kimse” kelimesi vezin gereği “kimesne” olarak yazıldı.

¹³ *Len-terāñi*: “Musa tayin ettiğimiz vakitte gelip de Rabbi ona hitab edince: "Ya Rabbi" dedi. "Göster bana zatını, bakayım Sana!" Allah Teala şöyle cevap verdi: "Sen Beni göremezsin. Ama şimdi şu dağa bak, eğer yerinde durursa sen de Beni görürsün!" Derken Rabbi dağa tecelli eder etmez onu un ufak ediverdi. Musa da düşüp bayıldı. Kendine gelince dedi ki: "Sübhangı ya Rabbı, her noksanlıktan

95. Be-ḥakk-i sūre-i Ṭāhā vü Yāsin
Be-ḥakk-i sūre-i Seb^cal-meṣānī
96. Muḥammed hürmet-içün yā Ȑlāhī
Şeff^c eyle bize ol mihibānī
97. Bu Ȑibret-nāmeyi nazm eyler-iken
Yetimî derdmend-i Germeyānī¹⁴
98. Ȑarīk-i baḥr-i Ȑışyān olduğuçün
Dökerdi gözleri dürr-i girānī
99. Ȑlāhī rāḥmet eyle işbu nazmī
Okuyanı yazanı diñleyeni
- Allahım, Yasin, Taha ve Fatiha sureleri
ve Hz. Muhammed'in hürmetine
bize o sevgili peygamberi Hz.
Muhammed'i şefaatçı eyle.
Dertli, Germiyanlı Yetimî bu Ȑibret-
nāmeyi nazm ederken isyan denizine
gark olduğu için gözlerinden inci
gözyaşları dökerdi.
Allah'ım bu manzumeyi okuyanı, yazanı
ve dinleyeni bağışla.

6. DİZİN

A

aç- ad, Ȑādilān, Ȑadl, agla-, ağla-, ağrı, agız, āh, akça, Ȑakl, al-, aldan-, Allāh, almag, alt, Ȑām, ana, ança, anda, ani, Ȑankā, aňla-, aň-, anuň, ārām, art, armagan, Ȑarz, aşlā, Ȑasümān, ata, atlās, ayak, Ȑayān, Ȑayb, ayr-, ayrıl-, Ȑazāb, Ȑazād,

B

bāğ, bagla-, baḥr, baķ-, baň, baňa, baş, başla-, bedin begen-, bekāsuz, ben, beň(i)z, besle-, beş, beyān, bi-ḥakk, bi, bi'llāhi, bil-, bin-, bir, birāzer, biri, birle, biz, bozdoğan, bu, bul-, buňa, bunda, büstān

C

cāme, cān, cāvidān, cehennem, cehr, cem, cem^c, cemā^cat, cemāl, cevāb, cevān, cevr, cihan, cinān, cisim, cism, cümle.

Ç

çağır-, çār u nā-çār, çek-, çıkış, çok, çü, çün, çünkü

D

dahu, dā'im, dāstān, de-, degme, dem, deniderd, deril-, dermend, dil, diňle-, dīndirhemān, diri, diriğā, ditire-, ditreş-, dög-, dök-, dört, döşek, duḥān, du^cā, dūsītān, dut-, dükān, dünyā, dürr-i girān, düş-, düzet-, düzül- devrān,

münezzeḥ olduğun gibi, dünyada Seni görmemizden de münezzehsin. Bu talebimden ötürü tövbe ettim. Ben ümmetim içinde Seni görmeden iman edenlerin ilkiyim!"

(A'rāf, 143.)

¹⁴ Metinde "dermned" biçiminde olan kelime "dermend" olarak yazıldı.

E

ebed, ecel, ekber, el, elem, emân, emr, ergavân, eriş-, esvedân, eşit, ev, evvel, ey, eydür, eyle-,eyü, ezrekân

F

fâni, ferzend,fevt, figân, fulân, furşat.

G

ganî, gariç, gâyet, geh, gel-, ger, gerek, Germeyânî, getür-gey-, geyesü, gez-, gibi, gişi, git-, gög(ü)s, gök, gönül, gör-, göster-, gözet-, gözle, göz, gülsitân, gümân, gün, güvâh

H

hacc, hâk, Hâk, hâkîkat, halâl, halâş, halâyık, hâl, hâlet, hâlik, halk, hâlvet, hamdillâh, hân, hânedân, hâfir, Husrev, hârab, hâş, havâle, havf, hayr, hazâ, hele, hem, hemân, henüz, hep, her, hergiz, hevâ, heybet, hîc, hiç, hîc, hin, hîşedâr, hîzmet, hûdâ, hürmet, hürmüz,

I

îlin-,ısitma.

İ

İbret-nâme, iç, içün, iken, iki, ikrâr, İlâhî, ile, ilerü, imâm, îmân, imdi, inâyet, ins, ise, iskât-ı şalat, islâm, iste-, işyân, işaret, işbu, işi, iş, işle-, it-, iv-,

K

ķabır, kabż, kaç-, ķâdir, ķahbe, ķahramân, ķalam, ķal-, ķamu, ķanı, ķanı, ķap-, ķarâbat, ķaranlık, ķavişdur-, ķavm, ķaygu, kayser, kazâ, kefen, kesil-, kez, kil-, kışşa, ķivan-, kîz, ki, kim, kimesne, kimse, ko-, koy-, kudret, ķulak, Ķurân, ķuru-, ķurut-,

L

lâkin, lâ-mekân, len-terâñî, lisân, l utf,

M

magrûr, mâl, mecrûh, meded, mekân, melek, mevt, mihibân, milk, miskîn, muhaķķak, muhammed, müziyân, mü'ezzin, münkir, münkür nekir, müselmân, müselsel, müzdegân,

N

nā-gāh, nā-gehānī, namāz, nān, natüvān, nażar, nazm, ne, nebi, nefes,
nefs, nevbet, niçe, nide, nihānī, nīk, nişān, nite,

O

o, od, odur-, oğul, oku-, ol-ol, olar, oruç, ot, otur-öl-, ölü, ölüm,
öñ,’öñümce, ört-öz,

P

pāsubān,pīr,pūr,

R

rabb, raḥmet, rāyigān, rencīde, resm,
resūl, revān, rızā, rūh,

S

sā’il, sābiķā, saç, saf, sāhib-fırāş, Sa‘id, şalā, salāt, Sāmi, şanışān,
şarar-, sarāy, şarf, şar-, şavm, seb’al-meşānī, segird-, selām, selāṭīn,
sen, ser-ā-ser, sevgülü, sev-, sin, soñ, sor-,sovuk, soy-, söyle-, su, süre,
suşa-, sünnet, süñük, sürü-

Ş

şādumānī, şāh, şāhidān, şarāb, şefīc, şehādet, şer, şübān,

T

ta‘ām, tābi‘, tabut, tagıl-tāhā, taleb, tanı-, Tañrı, taşadduk, te‘āla, ten,
tercümān, terüb, tizcek, topuz, toy-, tūdag, tur, tut-, tutul-, tuy-, türāb,

U

um-, unud-, ur-, uşaḥ, uy-uyku, uzad-,

üstüḥān, üst-, üşü-,

V

var, var-, vāris, velākin, vir-,

Y

yā, yaban, yan, yaña, yañadan, ya^cni, yapış-, yarıl-, yarlıg, yarlıga-yaşa-, yāsin, yatur-, yaz-, Yetîmî, yığıl-, yıķ-, yırt-, yin-, yir, yi-yoķ, yol, yorul-, yum-, yumul-, yumurla-, yur, yuyıcı, yüz,

Z

zā'il, zafer, zār, zebānī, zebûn, zekât, zemān, zemîn, zen, zinhâr, ziyâde, zulm

KAYNAKÇA

Aşık Çelebi, *Meşâ ırrü 'ş-şu ıcarâ*, Tezkere, haz. G. M. Meredith Owens,

London 1969, yk. 95a.

CANPOLAT, Mustafa, *Mecmuatü 'n-Nezair*, TDK, Ankara 1982.

GÜLSEVİN, Gürer, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, TDK, Ankara 1997.

GÜLSEVİN, Gürer, Boz, Erdoğan, *Eski Anadolu Türkçesi*, Gazi Kitabevi, Ankara 2004.

Hasan Çelebi, *Tezkiretü 'ş-şu ıcarâ*, C II, Ankara 1989.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer-Metin- Sözlük*, Akçağ, Ankara 2005.

